

Joan Moreira Ramos: músic, escriptor i folklorista

Albert Aragonés Salvat
Joan Francesc Vidal i Arasa

Amics i Amigues de l'Ebre

Joan Moreira Ramos (Lleida, 1878 - Tortosa, 1951) és un dels escriptors tortosins més destacats de la primera meitat del segle xx. L'article pretén donar una idea de la magnitud de la seua labor cultural i artística, que va més enllà del seu llibre *Del folklore tortosí* (1934), la seua obra més coneguda.

Joan Moreira (Lleida, 1878 - Tortosa, 1951) was one of the most prominent writers in Tortosa during the first half of the 20th century. The aim of this article is to give a general idea of the magnitude of his cultural and artistic work beyond his most famous book, *Del folklore tortosí* (1934).

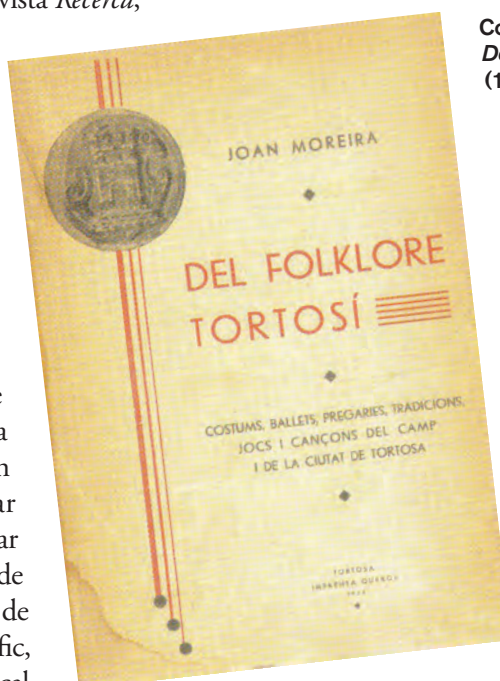
L'objectiu d'aquesta recerca, que es va dur a terme en el marc d'un programa IPEC-Documentació,⁽¹⁾ era catalogar l'obra musical, folklòrica i literària de Joan Moreira Ramos (Lleida 1878- Tortosa 1951), un dels escriptors tortosins més destacats de principis del segle xx. Esperonats per l'encàrrec de publicar un article a la revista *Recerca*,

els autors vam coincidir a fer un treball junts sobre l'obra de Joan Moreira i, gràcies a la col·laboració de la família, vam publicar un primer inventari de la seua obra.⁽²⁾ Va ser llavors quan ens vam adonar que calia analitzar un gran volum de dades no només de caràcter etnogràfic, sinó també musical, literari i periodístic.

coneixement dels costums, del folklore i de la llengua de la ciutat de Tortosa del començament de segle.

Dividit en tres parts, «a modo de tríptic»: *Tortosa treballant*, *Tortosa xalant*, *Tortosa pregant*, es tracta d'un llibre miscel·lani en el qual trobem un repertori de materials folklòrics gairebé complet: costums del cicle de la vida (naixement, festeig i casament, jocs infantils

Coberta del llibre *Del folklore tortosí* (1934).

i d'adults, etc.); descripcions d'oficis (pescadors, tartaners, bugaderes...), festes populars (carnaval, la nit de Sant Joan, festes al riu i de carrer, bous, còrrers i nits de ronda, alba-

des...) i festes religioses (advocacions, processons...); creences (advocacions, oracions, supersticions, medicina i meteorologia populars, éssers fantàstics); toponímia i onomàstica populars; partitures d'himnes, novenes, gojos, balls i danses, tocs de dolçaina i

Paraules clau: folklore, música, teatre, costumisme, Tortosa

Keywords: folklore, music, theatre, costum, Tortosa

El folklorista

La faceta més coneguda de Moreira és la seua obra folklòrica, recollida en gran part en el llibre *Del folklore tortosí* (Tortosa, 1934), una obra cabdal per al

de campanes; refranys i endevinalles; llegendes i, sobretot, tradicions locals; materials iconogràfics (una auca, gojos, exvots), etc.

En la correspondència motivada per la publicació d'aquest llibre que conserva la família, trobem mostres d'agraïment i d'admiració de figures tan destacades com són Joan Amades, Lluís Millet, Tomàs Carreras i Artau, etc. A més a més, es conserva un volum factici amb retalls de les nombroses ressenyes publicades a la premsa, entre les quals destaquen per la seua extensió i qualitat les de Francesc Pujol a la *Revista Musical Catalana* i la de Valeri Serra i Boldú a *La Vanguardia*, i per la seua difusió les publicades a *La Veu de Catalunya*, *Diario de Barcelona*, *Las Provincias* o el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*.

Una de les prioritats de Moreira era recollir, dignificar i impulsar el folklore musical. La replega de materials comença trenta anys abans de la publicació de *Del folklore tortosí* amb un recull de cançons populars que rep una menció honorífica en la II Festa de la Música Catalana (1905). Anys més tard, en els jocs florals de Tortosa de 1908, guanya un premi «al millor recull de cansons y toques populars d'aquesta regió», amb el lema *Cuan lo pare no té pá...*, del qual la família conserva un manuscrit localitzat el 2013. Totes aquestes cançons les afegirà a *Del folklore tortosí*, amb algunes modificacions de tonalitat (a to de dolçaina), instrumentació, caràcter, ornamentació i text.

Moreira, però, no es va limitar a recollir aquests materials, també va publicar nombrosos articles a la premsa i va pronunciar diverses conferències de caire etnomusicològic en què descrivia el context de les pràctiques musicals de la ciutat i de l'entorn. Aquests conei-

Coberta del llibre *Del bon humor tortosí o La exaltació dels humils* (2012).

xements els va aplicar en la seua tasca pedagògica al davant dels orfeons que va fundar i dirigir, i en la composició d'obres corals i de dignificació d'aquest repertori, especialment de la jota tortosina.

Entre els articles, destaca la sèrie de nou articles titulada «Música y músicos» publicada entre agost i setembre de 1912. Són un valuós document que ens descriu amb detall el panorama musical de la Tortosa de la primeria del segle xx. Així, en el vuitè article fa una duríssima crítica als dolçainers, per als quals proposa una reforma del repertori, i en el novè parla per primera vegada amb detall de la Jota cantada improvisada i de com recuperar-la. Entre les conferències destaquem la intervenció com a conferenciant, dos mesos abans d'acabar d'imprimir *Del folklore tortosí*, en la Semana de Acción Católica Pro Ecclesia et Patria que es va celebrar a Tortosa amb un cicle de sis conferències, il·lustrades amb exemples musicals, de les quals es conserven detallades cròniques publicades a *La Vanguardia* i a la premsa local.

Recentment s'ha publicat un altre llibre de Moreira, fins fa poc inèdit, que va acabar de redactar poc abans de la seua mort: *Del bon humor tortosí o La exaltació dels humils* (Benicarló, 2012).

En la primera part del llibre, Moreira presenta més de 2.800 malnoms disposats en estrofes fetes a imitació de composicions populars o de poetes diversos (Calderón de la Barca, Bécquer, Quevedo, Lope de Vega, Verdaguier, etc.). La segona part la formen una seixantena llarga de capítols en què podem llegir contalles, facècies, gestes heroiques o records viscuts sobre alguns personatges, «fills de gent sencilla del poble, perquè regularment per als humils, no hi ha cronistes ni historiadors que'ls immortalisen». Aquest llibre és el resultat d'un projecte iniciat en la sèrie d'articles de la secció «Garramans de coses i tipos tortosins», publicats a *Heraldo de Tortosa*, entre 1929 i 1935. Entre els personatges descrits hi ha gent d'oficis diversos (pescateres, taverners, emblanquinadors, barbers, llaüters, venedors d'auques, drapaires, etc.) i també músics de carrer, com ara l'Aixarquet, León i Pasqualet lo cego, Polseguera (dolçainer), lo Gaitero etc., a més a més de descripcions detallades de jocs infantils, els tallers de carreteria, les serreries de la Casota, una extensa enumeració d'antics cafès, etc.

Poc abans de publicar aquest llibre, van aparèixer en fulls solts uns altres capítols que havien estat descartats pel mateix Moreira. En destaca un dedicat a Quico'l Célio en què, a més d'explicar una picant anècdota protagonitzada pel famós músic de carrer, i explicar l'origen del seu malnom com ha fet normalment amb tots els personatges retratats, enumera amb tots els detalls quins dies cantava, on ho solia fer, què cantava en cada ocasió, quan cobrava per cada actuació, etc.

L'escriptor

Moreira també va ser escriptor costumista i aquesta, en efecte, és la temàtica predominant de la seua obra literària. La frontera entre la creació literària i el document folklòric, però, és a vegades difusa. El llibre *Del folklore tortosí*, en certa manera, no deixa de ser un gran quadre de costums il·lustrat amb notes folklòriques i textos de creació pròpia que havien estat publicats abans a la premsa. I el mateix podem dir del llibre *Del bon humor tortosí*, on trobem composicions en vers i quadres de costums que ja havia publicat abans.

■ Joan Moreira als anys trenta del segle passat. FONTS CARMÉ MURALL MOREIRA

El gruix principal de la seua obra literària el formen les obres de teatre, una bona part de les quals han estat transcrites per Massip (1992).⁽³⁾ Segons ell mateix, l'any 1932 tenia escrits cent cinc drames i sainets, ambientats gairebé sempre a Tortosa. El que ell anomena drames, però, són més aviat obres dramàtiques, la major part costumistes, mai exemptes totalment d'humorisme. Les representacions van tenir sempre una bona acollida i hem de creure Moreira quan a la contracoberta de *Del folklore tortosí* afegeix «*totes representades en exit*», perquè així ho corroboren les cròniques de la premsa.

Un altre gènere que conrea Moreira amb molt d'èxit són els monòlegs i les poesies humorístiques, que van ser interpretades i llegides en alguna de les nombroses vetlades literariomusicals en què va participar Moreira, també gairebé sempre a Tortosa.

Com a periodista, o per ser més precisos, com a publicista, Moreira va publicar centenars d'articles a la premsa de Tortosa, sovint fent servir diferents pseudònims, segons el tema sobre el qual escrivia, com també va fer en alguna de les seues obres dramàtiques: Blik-Blek, Mordente, O. Amerri, etc.

Va començar publicant en el setmanari catòlic catalanista *La Veu de la Comarca*, entre 1905 i 1906, i un any més tard, en el diari catòlic de marcat caire conservador *El Restaurador*. Una vegada ja ha sortit de l'Orfeó Tortosí, entre 1913 i 1914 publica en el setmanari catòlic *El Radical*, fundat per «combatir las campañas impías y antipatrióticas del sectario republicano D. Marcelino Domingo Sanjuán», on conrea la sàtira política. A continuació, entre 1914 i 1916, col·labora amb el setmanari del partit carlista *La Tradición*, i amb el *Bolletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de la Cinta* (1919-1921). En el parèntesi que coincidix amb l'estada a Ulldecona (1921-1929), escriu en el diari monàrquic i conservador *Correo de Tortosa*, i publica en la revista *La Santa Cinta* (1928-1936), editada pel Secretariado de Acción Católica per fomentar la devoció a la patrona de Tortosa. Simultàniament ho fa en el diari independent, proper a la dreta liberal tortosina, *Heraldo de Tortosa*, en el qual publica en portada la sèrie «Garramansos de coses i tipos tortosins». Acabada la Guerra Civil publica també en els programes de festes de Tortosa.

El músic

Fill de músic militar de primera classe, als vuit anys va ingressar a l'escola i cor de música de la catedral de Tortosa,

anomenada Los Infantillos de la Seu, on inicia les classes de música amb diferents i successius mestres de la capella catedralícia: Josep Vilás, Mariano Baixauli—el seu principal mestre—, Vicenç Ripollés i Eduardo Torres.

La idea de crear un orfeó a Tortosa seguint el model de l'Orfeó Català prové d'una estada de Moreira a Barcelona per aprendre el funcionament d'una màquina de serrar, durant la qual ingressa en l'Orfeó Català i es posa en contacte amb el mestre Lluís Millet. Moreira manifesta que a Tortosa manca una coral i exposa idees clau que ha anat madurant, com *l'Art i la Pàtria*, i d'altres que traslladarà de l'Orfeó Català als orfeons que ell fundarà, com ara la importància d'una seu de l'orfeó, una senyera que el simbolitzi i un «Cant de la Senyera» per homenatjar-la, la utilització de la llengua pròpia per expressar-se, a les quals afegirà més endavant la devoció per la Verge de la Cinta i la recuperació i ús del cant popular que prové del folklore.

El 1905 Moreira enceta la seua vessant de pedagog i comença a impartir classes gratuïtes a l'Orfeó Tortosí, seguint «el mismo método de estudio de enseñanza que en la “Escuela municipal de Música” de Barcelona, espurgado de algunos errores». Els materials utilitzats per Moreira com a repertori per a les classes de nois eren molt actuals i innovadors respecte als utilitzats en aquestes comarques al començament del segle xx. Així, per exemple, li hem d'atribuir la introducció de la metodologia musical Dalcroze—importada per Joan Llongueres— un segle abans que aquesta metodologia fos d'ús comú a les Terres de l'Ebre i a la província.

L'any 1905 Moreira funda l'Orfeó Tortosí en el Centre Excursionista i n'és el director fins l'any 1912 quan presenta la dimissió, poc després de l'homenatge de la ciutat de Tortosa a Felip Pedrell celebrat del 28 al 30 d'octubre de 1911

i del qual Moreira va ser l'ideòleg i principal organitzador. Moreira i Pedrell acabaren forjant una gran amistat i de l'organització d'aquest homenatge va sorgir un copió epistolari.

De la mà de Pedrell, Moreira va contactar amb prestigiosos músics d'àmbit nacional i, sobretot, amb el prestigiós musicòleg Nemesio Otaño, que va ser el seu principal assessor quant a repertori religiós i organització de corals, especialment quan aquest dirigia l'Schola Orfeónica en el Col·legi de Vocacions Eclesiàstiques, de la qual en va ser director, com a mínim, entre 1912 i 1914. És en aquesta època quan estreny les relacions amb Josep Maria Peris. Recordem que Moreira va guanyar el concurs per posar lletra a l'*Himne a la Verge de la Santa Cinta* i que Peris ho va fer per la música (1918).

L'any 1917 crea la Unión Coral Roquetense, la qual dirigirà fins al 1920. Es tractava d'un cor format únicament per veus d'home, integrat dins l'entitat cultural recreativa La Lira Roquetense, de la veïna ciutat de Roquetes.

L'any 1920 accepta una oferta com a director i apoderat d'una indústria d'oli i de sansa, i es trasllada a Ulldecona, on l'any 1922 funda l'Orfeó Montsià, que impulsà i dirigí durant vuit anys, fins 1930. Moreira va estructurar un currículum molt ambiciós amb la intenció de formar a bastament els joves músics de l'entitat. Contemplava tres nivells diferenciats (elemental, mitjà i superior), amb assignatures tan poc usuals en aquesta època com la preparació de l'ensenyança instrumental, classes de tots els instruments de corda fregada, història i psicologia de la música, harmonia, composició i instrumentació.

L'any 1930 torna a Tortosa i passa a treballar com a secretari particular de Joaquín Bau Nolla. L'any 1932 Moreira es reincorpora a l'Orfeó Tortosí, que havia reiniciat les seues activitats el

■ Joan Moreira (amb el barret a les mans) i d'altres al capdavant de l'Orfeó Tortosí als anys trenta del segle xx. FONTS CARMEN MURALL MOREIRA

1930, i n'és nomenat director honorari. A causa de l'inici de la Guerra Civil espanyola, l'any 1936 l'Orfeó Tortosí suspèn les seues activitats. Acabada la guerra, l'any 1939 Moreira torna a Tortosa i reagrupa els pocs cantaires de l'Orfeó Tortosí que van poder tornar als assaigs, però ho deixà cap a la fi de 1940 a causa de l'asma que l'afectaria fins a la seua mort. ■

NOTES

- (1) Aragonés Salvat, Albert; Vidal i Arasa, Joan Francesc. *Joan Moreira Ramos: músic, folklorista i escriptor*. Programes de recerca sobre patrimoni etnològic de Catalunya. Convocatòria 2010. Tortosa, juliol de 2011.
- (2) Aragonés Salvat, Albert; Vidal i Arasa, Joan Francesc (2009). «L'obra musical, folklòrica i literària de Joan Moreira». *Recerca*, 13, p. 49-86.
- (3) Massip i Bonet, M. Àngels (1992). *El lèxic tortosí: història i present* [en línia]. Barcelona: Universitat de Barcelona. <http://www.tdx.cat/TDX-0112109-153232> [consulta: 01.07.2013].